

بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران با چهار میزبان خارجی: Proquest, Elsevier, Emerald, Ebsco

دکتر جعفر مهرداد^۱

زهره زاهدی^۲

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی (کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران) با چهار میزبان خارجی (Ebsco, Emerald, Elsevier, Proquest) ارائه‌دهنده پایگاه‌های اطلاعاتی به روش پیمایش تطبیقی انجام گرفته است. با استفاده از سیاهه واری جامع با پنج خصیصه (خصیصه‌های کلی، جستجو، بازیابی، نمایش و کاربرپسندی) تلاش شد تا ضمن شناخت ویژگیها و نقاط قوت و ضعف هر یک، رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی با یکدیگر مقایسه شود. یافته‌های این پژوهش نشان داد در میزبانهای داخلی، به ترتیب کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران و در میزبانهای خارجی به ترتیب Ebsco, Proquest, Emerald و Elsevier در پنج خصیصه مورد بررسی دارای بیشترین ویژگیها هستند. البته، در هنگام ارزیابی و طراحی رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی علاوه بر معیارهای مطرح شده در این سیاهه واری، لازم است به عوامل دیگری نظیر سطح تجربه کاربران، پوشش و دامنه موضوعی پایگاههای اطلاعاتی هر میزبان، خصیصه‌ها و کاربرد آنها توجه کافی مبذول شود. این اطلاعات کتابداران را در تصمیم‌گیری آگاهانه یاری می‌رساند و به عنوان یک راهنما، در ارزیابی رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی ارائه شده توسط میزبانهای دیگر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران Proquest, Emerald, Elsevier, Ebsco، رابط کاربر میزبان داخلی و خارجی، پایگاه اطلاعات داخلی و خارجی

۱. استاد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز.

۲. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

مقدمه

امروزه شبکه جهانی اینترنت، مهمترین ابزار فراهم کننده دسترسی به اطلاعات شناخته می‌شود. گسترش و جهانی شدن شبکه اینترنت، دسترسی به پایگاههای اطلاعاتی پیوسته را تسهیل ساخته و این امر از مهمترین عواملی است که در توسعه و گسترش این پایگاهها بین تولیدکنندگان، میزبانها و کاربران پایگاههای اطلاعاتی تأثیر گذار بوده است؛ به طوری که استفاده از شبکه جهانی وب و دریافت اطلاعات از پایگاههای اطلاعاتی، پیوسته در سراسر جهان باعث شده تا پژوهشگران اطلاعات مورد نیاز خود را از طریق این محملهای اطلاعاتی، به دقت و سرعت جستجو و بازیابی کنند. در عصر اطلاعات که دسترسی مؤثر و مناسب به اطلاعات بسیار ضروری است، تولیدکنندگان و میزبانهای پایگاههای اطلاعاتی، در دسترسی کاربران به اطلاعات موجود در این پایگاهها نقش مهمی ایفا می‌کنند. از آنجا که رابط کاربر در پایگاههای اطلاعاتی عامل مهمی در تسهیل دستیابی کاربران به اطلاعات مورد نیاز خود محسوب می‌شود، این میزبانها می‌کوشند تا ضمن در نظر گرفتن نیاز کاربران و با پیروی از اصول موجود، عوامل و خصیصه‌های ضروری را جهت طراحی رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی خود شناسایی کرده و از این طریق دسترسی مؤثر کاربران نهایی را به اطلاعات موجود تضمین کنند. با توجه به اینکه رابط کاربر در دستیابی به محتوای پایگاههای اطلاعاتی نقش مهمی را ایفا می‌کند. چگونگی طراحی رابط کاربری که از طریق آن بتوان ارتباط درست و منطقی با نظام اطلاعاتی برقرار کرد، ضروری است.

با در نظر گرفتن کثرت و فزونی تولیدکنندگان و میزبانهای ارائه‌دهنده پایگاههای اطلاعاتی که تعداد آنها افزایش روزافزون دارد و نیز با توجه به کثرت و تنوع رابطها که برای استفاده از نظامهای اطلاعاتی توسعه یافته، بررسی و مقایسه عناصر و خصیصه‌های موجود در رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی میزبانهای داخلی و خارجی و تعیین نقاط قوت و ضعف هریک از اهداف این پژوهش است، در این پژوهش تلاش شده تا با بررسی و مقایسه رابط کاربر میزبانهای داخلی و میزبانهای خارجی با یکدیگر بر اساس معیارهای

_____ بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی کتابخانه ... / ۱۰۹

تعیین شده در سیاهه واری، با ویژگیها و خصیصه‌های ارائه شده در رابط کاربر این میزبانها و تعیین میزان انطباق آنها با معیارهای فوق آشنایی صورت گیرد. میزبانها در صورت طراحی رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی خود می‌توانند معیارها و ویژگیهای به کار رفته در سیاهه واری پژوهش حاضر را به عنوان یک مدل در ارزیابی رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی خود به کار گیرند.

پیشینه تحقیق در داخل و خارج کشور

تاکنون در زمینه ارزیابی رابط کاربر میزبانهای پایگاههای اطلاعاتی داخلی و مقایسه آنها با نمونه‌های خارجی در داخل کشور پژوهشی صورت نگرفته است و پژوهش حاضر اولین تلاش در این زمینه به شمار می‌رود. با این حال، تنها موردی که در داخل کشور به پژوهش حاضر نزدیک‌تر است، مطالعه دهقانی (۱۳۸۴) است که دو نسخه رایگان و دو نسخه تجاری پایگاه اطلاعاتی مدلاین را بر اساس پنج مقوله سیاهه واری مورد بررسی و مقایسه قرار داده است. یافته‌های این پژوهش نشان داد نسخه‌های PubMed, Ebsco, FirstSearch و Infotrieve پایگاه اطلاعاتی مدلاین به ترتیب دارای بیشترین تعداد ویژگیها هستند. دهقانی به این نتیجه رسید که در زمان انتخاب بهترین نسخه متناسب با شرایط هر کتابخانه، باید علاوه بر ویژگیهای مطرح شده در سیاهه واری، به سطح کاربران کتابخانه، میزان و نوع نیازهای اطلاعاتی آنها و همچنین بودجه کتابخانه توجه نمود. از این رو، نمی‌توان یک نسخه را به عنوان بهترین نسخه پایگاه اطلاعاتی مدلاین که مناسب همه کتابخانه‌ها باشد، معرفی کرد.

در مطالعات انجام شده در خارج کشور - نظیر مطالعاتی که توسط «برنان»^۱ (۱۹۹۹)، «سیمپسون»^۲ (۲۰۰۱) و «بلسینگر»^۳ (۲۰۰۳) انجام شده - رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی مورد مطالعه در این پژوهشها از نظر معیارهای رابط جستجو، جستجوی موضوعی در مقابل

-
1. Brennan.
 2. Simpson.
 3. Blessinger.

جستجوی کلید واژه ای، جستجوی میدانی، جستجوی انتشارات، وجود فهرست مندرجات، دامنه، محتوای مجلات، جاری بودن، محدودیت به مجلات داوری شده، موضوعات فرامتن، خصیصه پرش به فهرست نتایج، تاریخچه جستجو، نشانه‌گذاری، چاپ و پست الکترونیک نتایج و صفحه راهنما، پوشش، گرافیک، نمایش داده‌ها، خصوصیات خاص و هزینه، مورد مقایسه قرار گرفته و بهترین خصیصه‌ها معرفی شده‌اند. یافته‌های این پژوهشها نشان داد هر یک از پایگاههای مورد بررسی نکات مثبت و منفی زیادی دارند. لادنر^۱ (۲۰۰۲) و «سالیزبری»^۲ (۲۰۰۴) به بررسی تطبیقی یک پایگاه اطلاعاتی که توسط چند میزبان مختلف ارائه می‌شود، پرداختند. آنها در مطالعه خود، رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی را بر اساس جستجوپذیری، امکانات قرارداد، خصیصه‌های ویژه، سطح دسترسی، ویژگیهای راهنمایی پیوسته، خصیصه‌های رابط کاربر و عملکرد پایگاههای اطلاعاتی مقایسه کردند و سپس پایگاههای مورد مطالعه را رتبه بندی نمودند.

«ساین»^۳ (۲۰۰۱) رابط کاربر میزبانهای پایگاههای اطلاعاتی را بر اساس پنج طبقه کلی عملکرد ارزیابی کرد و سپس خصوصیات بیشتری را که مربوط به هر طبقه بود، به عنوان خصیصه‌های ضروری، مطلوب یا مورد نیاز مشخص کرد. یافته‌های این مطالعه نشان داد که Dialogweb با ۳۲ امتیاز از مجموع ۴۱ امتیاز، بالاترین رتبه را دارد.

Ovid و OCLC First Search با ۲۷ امتیاز در رتبه دوم و Proquest و Silver Platter با ۲۶ امتیاز در مقام سوم قرار دارند. Nexis با کسب ۲۵ امتیاز در مرتبه هفتم و WilsonWeb با ۲۰ امتیاز مقام آخر را کسب کرد. در پایان این پژوهش، خصیصه‌های سیستم ایده‌آل مشخص شد. بر این اساس DialogWeb به این سیستم بسیار نزدیک است، اما هنوز فاقد تعدادی از خصیصه‌های مهم می‌باشد.

1. Ladner.
2. Salisbury.
3. Sabin.

_____ بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی کتابخانه ... / ۱۱۱

«اوتمان و هالیم»^۱ (۲۰۰۴) و «استوارت»^۲ (۲۰۰۵) در پژوهش خود، خصیصه‌های بازیابی و دسترسی پذیری و کاربرد پذیری تعدادی از پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته کتابداری ارائه شده توسط تعدادی از تهیه کنندگان پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته را بررسی کردند. در این مطالعات، رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی بر اساس سیاهه واریسی مورد ارزیابی قرار گرفت. یافته‌های این مطالعات بر این نکته تأکید دارد که در طراحی رابط کاربر پایگاه‌های اطلاعاتی، باید به خصیصه‌های مورد انتظار کاربران توجه خاص مبذول داشت.

سؤالهای تحقیق

این پژوهش در نظر دارد در راستای اهداف ذکر شده، به سؤالهای زیر پاسخ گوید:

۱. رابط کاربر هر یک از میزبانهای داخلی و خارجی براساس معیارهای ارزیابی موردنظر چه ویژگیهایی دارند و چه امکاناتی ارائه می دهند؟
۲. از نظر ویژگیها و ارائه امکانات و فراورده‌های مختلف، رابط کاربر هر یک از میزبانهای داخلی و خارجی چه تفاوتی با هم دارند؟
۳. میزان انطباق رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی با معیارهای مربوط به خصیصه‌های مطرح شده در سیاهه واریسی، چه اندازه می باشد؟
۴. چه معیارهایی را می توان برای طراحی رابط کاربر میزبانهای داخلی در نظر گرفت؟

روش و جامعه تحقیق

این پژوهش به روش مشاهده مستقیم و با استفاده از تلفیقی از روشهای کتابخانه‌ای (سندی) و پیمایش تطبیقی^۳ انجام شده است. بدین منظور، از یک سیاهه واریسی^۴ مشتمل بر

-
1. Othman & Halim.
 2. Stewart.
 3. Comparative Survey.
 4. Check list.

۵ خصیصه کلی با ۴۱ معیار در گردآوری اطلاعات مربوط به میزبانهای مورد مطالعه استفاده شد، به طوری که تمامی میزبانهای مورد بررسی در این پژوهش به وسیله آن سنجیده، بررسی، مقایسه و ارزیابی شدند. در این پژوهش، سعی شده میزبانهای خارجی ارائه‌دهنده پایگاههای اطلاعاتی، میزبانهای عمده و معتبر Ebsco, Elsevier, Emerald, Proquest که پایگاههای اطلاعاتی متنوعی را در زمینه‌های مختلف ارائه می‌دهند و منابع عظیم و ارزشمندی برای دستیابی به متن کامل مجله‌های معتبر علمی دنیا در حوزه‌های مختلف به شمار می‌روند (تنوپیر و دیگران^۱، ۲۰۰۳) انتخاب شوند. علت انتخاب این میزبانها، شهرت آنها از نظر ارائه امکانات متنوع از طریق رابط کاربر خود و دسترسی پژوهشگر به آنهاست. کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی^۲ و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران^۳ تنها میزبانهای عمده ارائه‌دهنده پایگاههای اطلاعاتی در ایران شناخته می‌شوند که امکان دسترسی به پایگاههای اطلاعاتی متعددی را در زمینه‌های متنوع فراهم می‌کنند و خدمات خود را به ترتیب در سطح ملی و منطقه‌ای ارائه می‌دهند، از این رو برای پژوهش حاضر انتخاب شده‌اند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و ارائه یافته‌ها

در پاسخ به سؤالیهای تحقیق، امتیازهای مربوط به معیارهای مربوط به هر یک از خصیصه‌ها که در جدول ۱ تا ۶ وجود دارد، باید مورد بررسی قرار گیرد. در این پژوهش، از دو مقیاس «وجود» و «نبود» (بلی و خیر) استفاده شده که امتیازهای در نظر گرفته شده برای آنها «بلی=۱» و «خیر=۰» می‌باشد. بدین ترتیب که به ازای وجود هر یک از معیارهای مطرح شده در سیاهه واری امتیاز ۱ و به ازای نبود آن معیار امتیاز صفر لحاظ گردیده است. در بعضی موارد در صورت لزوم، امتیاز ۱ به دو یا چهار قسمت (که برای هر قسمت امتیاز ۰/۵ یا ۰/۲۵ در نظر گرفته شده) شکسته شده و امتیاز بندی صورت گرفته است. سپس، برای تعیین میزان انطباق (همخوانی) میزبانهای داخلی و خارجی با معیارهای مطرح

2. Tenopir & Others.

3. Regional Library of Science & Technology (RLST).

4. Iranian Information and Documentation Center (IRANDOC).

بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی کتابخانه ... / ۱۱۳

شده در سیاهه واری، با در نظر گرفتن تعداد امتیازهای بلی به هر معیار، درصد تبعیت هر یک از میزبانها از معیارهای مورد نظر مشخص شده است. در پایان، هر یک از میزبانهای مورد بررسی بر اساس امتیازی که بدین ترتیب در هر خصیصه به دست آورده‌اند، رتبه‌بندی گردیده و سرانجام مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند.

در پاسخ به سؤال ۱ تحقیق، رابط کاربر هر یک از میزبانهای داخلی و خارجی براساس معیارهای ارزیابی موردنظر دارای چه ویژگیهایی هستند و چه امکاناتی ارائه می‌دهند؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در میزبانهای داخلی کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی، در معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی، جستجو، بازیابی، نمایش و کاربر پسندی (جدول ۱ تا ۶) به ترتیب ۷، ۱۰/۵، ۵، ۳ و ۱/۵ امتیاز و در مجموع ۲۷ امتیاز از ۴۱ امتیاز را کسب کرده است و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران در همان خصیصه‌ها ۵/۷۵، ۸، ۵، ۲ و ۱/۵ امتیاز و در مجموع ۲۲/۲۵ امتیاز از ۴۱ امتیاز را کسب نموده است. در میزبانهای خارجی، در معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی، جستجو، بازیابی، نمایش و کاربر پسندی (جدولهای ۱ تا ۶) Ebsco ۷/۵، ۱۶، ۸، ۳ و ۲ امتیاز و در مجموع ۳۶/۵ امتیاز؛ Proquest ۷/۵، ۱۷، ۸، ۲ و ۱/۵ امتیاز و در مجموع ۳۶ امتیاز؛ Emerald ۵/۷۵، ۱۱، ۹، ۳ و ۲ امتیاز و در مجموع ۳۰/۷۵ امتیاز و در نهایت Elsevier ۵/۲۵، ۱۳، ۵، ۳ و ۲ امتیاز و در مجموع ۲۸/۲۵ امتیاز را کسب کردند.

جدول ۱. امتیاز میزبانهای داخلی و خارجی بر اساس معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی

معیارها			میزبانهای داخلی				میزبانهای خارجی		
			Irandoc	Rlist	Emerald	Elsevier	Ebsco	Proquest	
۱	نوع میزبان	۱	۰/۵	۱	۱	۱	۱	۱	
۲	تعداد پایگاههای اطلاعاتی پیوسته	۱	۰/۵	۱	۰/۵	۰/۵	۱	۰/۵	
۳	ارائه اطلاعات مختصر در مورد پایگاههای اطلاعاتی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴	نوع رابط کاربر	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۱	۱	
۵	زبان رابط کاربر	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱	
۶	تعداد نقاط دسترسی	۰/۵	۰/۲۵	۰/۷۵	۰/۲۵	۰/۲۵	۰/۵	۱	
۷	فرآورده های اطلاعاتی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸	خدمات تحویل مدرک	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
مجموع امتیازها		۲	۵/۷۵	۵/۷۵	۵/۲۵	۷/۵	۷/۵	۷/۵	

جدول ۲. امتیاز میزبانهای داخلی و خارجی بر اساس معیارهای مربوط به خصیصه‌های جستجو

میزبانهای خارجی			میزبانهای داخلی		معیارها	
Proquest	Ebsco	Elsevier	Emerald	Irandoc		
۱	۱	۱	۱	۰/۵	۱	۱ وجود سبکهای مختلف جستجو
۱	۱	۱	۱	۰	۱	۲ راحتی حرکت بین سبکهای مختلف جستجو
۱	۱	۰	۰	۰	۰	۳ قابلیت جستجو در نمایه
۱	۱	۰	۰	۱	۰	۴ قابلیت جستجو در اصطلاحنامه
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۵ قابلیت جستجوی بولی
۱	۱	۱	۱	۰/۵	۰/۵	۶ نحوه استفاده از عملگرهای بولی
۱	۱	۱	۰	۰	۱	۷ قابلیت جستجوی مجاورتی
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸ قابلیت جستجوی میدانی
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۹ قابلیت جستجوی عبارتی
۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱۰ قابلیت جستجوی تصاویر
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱۱ قابلیت جستجو به زبان طبیعی
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۲ قابلیت کوتاه سازی
۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱۳ قابلیت اصلاح جستجو
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱۴ قابلیت محدود سازی
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱۵ قابلیت پیشنهاد موضوع جستجو
۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱۶ قابلیت وزن دهی به کلمات جست و جو
۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱۷ قابلیت ذخیره تاریخچه جستجو
۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱۸ قابلیت جستجو در راهنمای پایگاه
۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱۹ قابلیت جستجو در چند پایگاه به طور همزمان
۱۷	۱۶	۱۳	۱۱	۸	۱۰/۵	مجموع امتیازها

بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی کتابخانه ... / ۱۱۵

جدول ۳. امتیاز میزبانهای داخلی و خارجی بر اساس معیارهای مربوط به خصیصه‌های بازیابی

میزبانهای خارجی			میزبانهای داخلی			معیارها	
Proquest	Ebsco	Elsevier	Emerald	Irandoc	Rlst		
۱	۱	۱	۱	۰	۰	قابلیت مرتب سازی نتایج جستجو	۱
۱	۱	۰	۱	۱	۱	قابلیت ایجاد تغییر در تعداد نتایج بازیابی شده	۲
۱	۱	۱	۱	۱	۱	قابلیت نشانه گذاری نتایج جستجو	۳
۱	۱	۱	۱	۱	۱	قابلیت افزودن هر پیشینه یا فهرست نتایج به پوشه	۴
۱	۰	۰	۱	۰	۰	قابلیت جستجوی کلمات مشابه	۵
۱	۱	۱	۱	۰	۱	راحتی گشت و گذار در بین نتایج	۶
۰	۱	۰	۱	۱	۰	قابلیت ذخیره سازی	۷
۱	۱	۰	۱	۱	۱	قابلیت چاپ	۸
۱	۱	۱	۱	۰	۰	قابلیت ارسال	۹
۸	۸	۵	۹	۵	۵	مجموع امتیازها	

جدول ۴. امتیاز میزبانهای داخلی و خارجی بر اساس معیارهای مربوط به خصیصه‌های نمایش

میزبانهای خارجی			میزبانهای داخلی			معیارها	
Proquest	Ebsco	Elsevier	Emerald	Irandoc	Rlst		
۱	۱	۱	۱	۱	۱	قابلیت نمایش پیشینه‌ها در قالبهای مختلف	۱
۰	۱	۱	۱	۰	۱	قابلیت نمایش بر جسته کلمات جستجو شده	۲
۱	۱	۱	۱	۱	۱	قابلیت نمایش خودکار راهبرد جستجو در صفحه نتایج	۳
۲	۳	۳	۳	۲	۳	مجموع امتیازها	

جدول ۵. امتیاز میزبانهای داخلی و خارجی بر اساس معیارهای مربوط به خصیصه‌های کاربر پسندی

میزبانهای خارجی			میزبانهای داخلی			معیارها	
Proquest	Ebsco	Elsevier	Emerald	Irandoc	Rlst		
۱	۱	۱	۱	۱	۱	قابلیت دسترسی به راهنمای پایگاه اطلاعاتی	۱
۰	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰	۰	قابلیت شخصی سازی:	۲
۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰	۰	- قابلیت استفاده از پرونده شخصی - قابلیت ایجاد آگاهی رسانی جاری برای هر جستجو یا مجله مورد علاقه	
۱/۵	۲	۲	۲	۱/۵	۱/۵	مجموع امتیازها	

جدول ۶. مجموع امتیاز و میزان انطباق داخلی و خارجی با معیارهای سیاهه وارسی در پنج خصیصه مورد بررسی

معیارها	میزانهای داخلی					میزانهای خارجی				
	Ebsco		Elsevier		Emerald		Trandoc		Proquest	
	درصد	امتیاز	درصد	امتیاز	درصد	امتیاز	درصد	امتیاز	درصد	امتیاز
۱. خصیصه علمی کلی	۷۷	۲۸۶	۷۵	۲۹۱	۶۶	۲۶۵	۶۷	۲۶۹	۷۸	۳۱۱
۲. خصیصه‌های بازتابی	۱۰۵	۴۱۵	۷۲	۲۸۴	۱۱	۳۹	۸	۲۸۲	۶۴	۲۳۶
۳. خصیصه‌های بازیابی	۸	۳۰۵	۸	۳۰۵	۲	۳۰	۸	۳۰۵	۵	۳۰۵
۴. خصیصه‌های نمایش	۱۰	۳۵۰	۱۰	۳۵۰	۱۰	۳۵۰	۱۰	۳۵۰	۱۰	۳۵۰
۵. خصیصه‌های کاربرپسندی	۷۵	۲۷۵	۷۵	۲۷۵	۱	۳۰	۷۵	۲۷۵	۷۵	۲۷۵
مجموع امتیازها	۲۷	۱۰۴۵	۲۷	۱۰۴۵	۳۰	۱۰۵۰	۲۷	۱۰۴۵	۲۷	۱۰۴۵

توجه به مقادیر ذکر شده و جدولهای ۱ تا ۶، می‌توان دریافت که در میزانهای داخلی، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی در مجموع بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. این میزان از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی و جستجو و نمایش، امتیاز بیشتری نسبت به پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران کسب نموده است، اما از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های کاربرپسندی و بازیابی، هر دو میزان داخلی امتیاز یکسانی را کسب نموده‌اند. در میزانهای خارجی نیز در مجموع امتیازها، به ترتیب Ebsco, Proquest, Emerald و Elsevier بیشترین امتیاز را کسب نموده‌اند. البته از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی، Proquest و Ebsco با امتیاز برابر بیشترین امتیاز را کسب کرده‌اند، اما از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های جستجو، Proquest دارای بیشترین امتیاز و از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های بازیابی، Emerald بیشترین امتیاز را به دست آورد. از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های نمایش و کاربرپسندی، سه میزان Ebsco, Emerald و Elsevier با کسب امتیاز برابر نسبت به Proquest امتیاز بیشتری را کسب نموده‌اند.

در پاسخ به سؤال ۲ تحقیق، از نظر ویژگیها و ارائه امکانات و فرآورده‌های مختلف رابط کاربری، هر یک از میزانهای داخلی و خارجی چه تفاوتی با هم دارند؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد با توجه به جدول ۶، در میزانهای داخلی از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی ۷ امتیاز و پژوهشگاه

_____ بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی کتابخانه ... / ۱۱۷

اطلاعات و مدارک علمی ایران ۵/۷۵ امتیاز و در میزبانهای خارجی Ebsco و Proquest هر یک ۷/۵ امتیاز، Emerald ۵/۷۵ امتیاز و Elsevier ۵/۲۵ امتیاز را کسب نموده‌اند. از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های «جستجو» کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی ۱۰/۵ امتیاز و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران ۸ امتیاز کسب نمودند و Proquest، Ebsco، Emerald و Elsevier به ترتیب ۱۷، ۱۶، ۱۳ و ۱۱ امتیاز کسب کردند. از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های «بازیابی» کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران امتیاز برابر ۵ را به دست آوردند و Emerald امتیاز ۹، Proquest و Ebsco امتیاز برابر ۸ و Elsevier امتیاز ۵ را کسب کرد. از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های «نمایش»، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران به ترتیب امتیاز ۳ و ۲ را به دست آوردند و Ebsco، Emerald و Elsevier امتیاز برابر ۳ و Proquest امتیاز ۲ را به دست آورد. از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های کاربرپسندی، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران امتیاز برابر ۱/۵ را به دست آوردند و Ebsco، Emerald و Elsevier از امتیاز برابر ۲ و Proquest از ۱/۵ امتیاز برخوردار شدند.

به طور کلی، رابط کاربر میزبانهای داخلی از نظر ارائه معیارهای موجود در قسمت خصیصه‌های کلی، در سطح خوبی قرار دارد. در قسمت خصیصه‌های جستجو، میزبانهای داخلی بخصوص کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی بیشتر از نیمی از معیارهای مطرح شده در این قسمت را در رابط کاربر خود ارائه می‌دهد در صورتی که در طراحی رابط کاربر پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، به کاربرد این ویژگیها کمتر توجه شده است. در قسمت خصیصه‌های بازیابی و کاربرپسندی نیز هر دو میزبان بیش از نیمی از معیارهای مطرح شده در این قسمت را در رابط کاربر خود ارائه می‌دهند. در قسمت خصیصه‌های نمایش نیز رابط کاربر این دو میزبان تقریباً تمام معیارها را دارا می‌باشد. در میزبانهای خارجی نیز رابط کاربر Ebsco و Proquest تقریباً دارای بسیاری از معیارهای مطرح شده در سياهه و ارسى می‌باشد. در قسمت خصیصه‌های نمایش و کاربرپسندی، رابط کاربر Emerald و Elsevier همانند دو میزبان دیگر دارای تمام معیارهای مطرح شده

می‌باشند. اما در قسمت خصیصه‌های بازیابی، برخلاف Emerald که تمام معیارها را دارد، Elsevier تنها نیمی از معیارهای مطرح شده در این قسمت را در رابط کاربر خود ارائه می‌دهد.

آنچه در نتیجه ارزیابی معیارهای به کار رفته در رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی به دست آمد، مبین این مطلب است که تفاوت بارز میان رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی بیشتر به معیارهای مطرح شده در قسمت خصیصه‌های جستجو و بازیابی مربوط می‌باشد و از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی، نمایش و کاربرپسندی رابط کاربر، میزبانهای داخلی و خارجی تقریباً در یک سطح قرار گرفته‌اند.

در زمینه پایگاههای اطلاعاتی ارائه شده در میزبانهای داخلی تفاوت‌های چشمگیری وجود دارد، به طوری که پایگاههای اطلاعاتی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران از نظر نوع پایگاههای اطلاعاتی کتابشناختی محض می‌باشد، اما نقش و فعالیت این مرکز در زمینه ارائه دسترسی رایگان به اطلاعات کتابشناختی منابع فارسی بخصوص آگاهی‌رسانی در زمینه پایان‌نامه‌های رشته‌های مختلف دانشگاههای دولتی سراسر کشور در سطح ملی و ایجاد تسهیل در مکان‌یابی منابع در داخل کشور قابل توجه است. در مقابل، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی به عنوان تنها مرکز تولیدکننده پایگاههای اطلاعاتی تمام متن در ایران به شمار می‌رود که از سال ۱۳۷۰ شروع به کار کرده و در عرض کمتر از ۱۵ سال، در زمینه تهیه و تولید پایگاههای اطلاعاتی در انواع مختلف کتابشناختی و تمام متن در زمینه‌ها و رشته‌های موضوعی مختلف و روزآمد نگاه داشتن اطلاعات این پایگاهها و ایجاد دسترسی آسان به منابع تحقیقاتی، توانسته جایگاه قابل توجهی را در ایران و در سطح منطقه به خود اختصاص دهد. تلاش و فعالیتهای این مرکز در سطح ملی و منطقه‌ای در زمینه ارائه دسترسی آسان به منابع عظیم دانش در ایران، باعث شده تا به عنوان دروازه‌ای جهت دسترسی به آثار و انتشارات علمی و تحقیقاتی داخلی و همچنین منابع خارجی به شمار رود.

بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی کتابخانه ... / ۱۱۹

در پاسخ به سؤال ۳ تحقیق، میزان انطباق رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی با معیارهای مربوط به خصیصه‌های مطرح شده در سیاهه واری چه اندازه است؟ یافته‌های پژوهش (جدول ۶) نشان می‌دهد در میزبانهای داخلی، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی در مجموع با کسب ۲۷ امتیاز به میزان ۶۵٪ با معیارهای مطرح شده در سیاهه واری همخوانی دارد. به عبارت دیگر، این میزبان ۶۵٪ معیارهای مطرح شده در سیاهه واری را از طریق رابط کاربر خود ارائه می‌دهد و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران در مجموع با کسب امتیاز کلی ۲۲/۲۵، به میزان ۵۴٪ با معیارهای مطرح شده در سیاهه واری همخوانی دارد. به عبارت دیگر این میزبان ۵۴٪ معیارهای مطرح شده در سیاهه واری را از طریق رابط کاربر خود ارائه می‌دهد. در میزبانهای خارجی، Emerald در مجموع با کسب ۳۰/۷۵ امتیاز به میزان ۷۵٪، Elsevier در مجموع با کسب ۲۸/۲۵ امتیاز به میزان ۶۸٪، Ebsco در مجموع با کسب ۳۶/۵ امتیاز به میزان ۸۹٪ و Proquest در مجموع با کسب ۳۶ امتیاز به میزان ۸۷٪ با معیارهای مطرح شده در سیاهه واری همخوانی دارند. با وجود تفاوت بارز میان رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی در قسمت خصیصه‌های جستجو و بازیابی و همچنین با توجه به اهمیت قابل توجهی که نمایه و اصطلاحنامه در بازیابی اطلاعات ایفا می‌کنند، لازم است در میزبانهای داخلی به ویژگیهای مطرح شده در سیاهه واری پژوهش حاضر بخصوص کاربرد نمایه و اصطلاحنامه، توجه لازم مبذول شود.

در پاسخ به سؤال ۴ تحقیق، چه معیارهایی را می‌توان برای طراحی رابط کاربر میزبانهای داخلی در نظر گرفت؟ امروزه پایگاههای اطلاعاتی جزء مهم و عمده کتابخانه‌های دانشگاهی را تشکیل می‌دهند. با رواج پایگاههای اطلاعاتی پیوسته، لزوم طراحی رابط کاربر به گونه‌ای که استفاده آسان و راحت را برای کاربران به وجود آورد، به منظور دسترسی به محتوای پایگاه اطلاعاتی، امری ضروری به شمار می‌رود. طراحی ضعیف، مانع بزرگی برای دسترسی به محتوای پایگاه اطلاعاتی است. با توجه به استفاده سطوح متفاوت کاربران از پایگاههای اطلاعاتی، برای اجتناب از مواجه شدن کاربران با مشکلات استفاده (نظیر مشکلات مربوط به جستجو، بازیابی و ...)، رابط کاربر ارائه شده

توسط میزبانها باید عناصر و ویژگیهایی داشته باشد تا کاربر بتواند با استفاده مؤثر از این خصیصه‌ها کنترل نظام اطلاعاتی را به دست گرفته و به آسانی نیازهای اطلاعاتی خویش را برطرف کند. در طراحی رابط کاربر، علاوه بر در نظر گرفتن اهداف میزبان و شناسایی مخاطبان، توجه به معیارهای کاربردپذیری رابط برای کاربر نهایی بسیار مهم تلقی می‌شود. در صورت بی توجهی میزبانها به این عوامل، آگاهی از میزان فراهم کردن اطلاعات و فرآورده‌های با کیفیت و مهم اهمیت چندانی ندارد.

با توجه به این موارد و مطالعات «اتمان و هالیم»^۱ (۲۰۰۴) و «دیرکس»^۲ (۲۰۰۳) که عملگرهای بولی، جستجوی عبارتی، جستجوی میدانی، امکان ریشه‌سازی و کوتاه‌سازی را از خصیصه‌های عمده و رایج موجود در رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی یاد می‌کنند و مطالعه شیری^۳ (۲۰۰۲) که بر ضرورت وجود اصطلاحنامه در کمک به کاربران در انتخاب واژه‌های موضوعی تأکید کرده است و با توجه به همپوشانی وسیع منابع ذکر شده در قسمت پیشینه پژوهش در زمینه ارائه معیارهای مربوط به ارزیابی، رابط کاربر میزبانهای ارائه‌دهنده پایگاههای اطلاعاتی در تدوین سیاهه واری مورد استفاده قرار گرفتند که بر جامع بودن معیارهای مطرح شده در سیاهه واری موجود در این پژوهش دلالت دارد - می‌توان تمامی معیارهای مطرح شده در سیاهه واری پژوهش حاضر را که در جدول (۷) خلاصه شده است، جهت الگویی در ارزیابی و طراحی میزبانهای ارائه‌دهنده پایگاههای اطلاعاتی پیشنهاد کرد.

1. Othman & Halim.
2. Diercks.
3. Shiri.

جدول ۷. معیارهای طراحی (ارزیابی) رابط کاربر میزبانهای پایگاههای اطلاعاتی

خصیصه‌های کلی	نوع میزبان	نوع رابط کاربر	زبان رابط کاربر	تعداد نقاط دسترسی	فراورده‌های اطلاعاتی	خدمات تحویل مدرک	ارائه اطلاعات مختصر در مورد پایگاههای اطلاعاتی	تعداد پایگاههای اطلاعاتی پیوسته میزبان
خصیصه‌های جستجو	وجود سبکهای مختلف جستجو	راحتی حرکت بین سبکهای جستجو	قابلیت جستجو در نمایه	قابلیت جستجو در اصطلاحنامه	قابلیت جستجوی بولی	نحوه استفاده از عملگرهای بولی	قابلیت جستجوی مجاورتی	قابلیت جستجوی عبارتی
	قابلیت جستجوی تصاویر	به زبان طبیعی	قابلیت کوتاه سازی	قابلیت اصلاح جستجو	قابلیت محدود سازی	قابلیت پیشنهاد موضوع جستجو به کلیمات جستجو	قابلیت وزن دهی تاریخچه جستجو	قابلیت جستجو در به‌طور همزمان راهنمای پایگاه
خصیصه‌های بازیابی	قابلیت مرتب سازی نتایج جستجو	قابلیت جستجوی کلیمات مشابه	قابلیت نشانه گذاری نتایج جستجو	راحتی گشت و گذار در بین نتایج	قابلیت افزودن فهرست نتایج به پوشه	قابلیت چاپ نتایج	قابلیت ارسال نتایج	قابلیت ایجاد تغییر در تعداد نتایج بازیابی شده
خصیصه‌های نمایش	قابلیت نمایش پیشینه‌ها در قالبهای مختلف			قابلیت نمایش خودکار راهبر جستجو در صفحه نتایج			قابلیت نمایش برجسته کلیمات جستجو شده	
خصیصه‌های کارپوسندی	قابلیت دسترسی به راهنمای پایگاه اطلاعاتی			قابلیت استفاده از پرونده شخصی			قابلیت ایجاد آگاهی‌رسانی جاری برای هر جستجو یا مجله مورد علاقه	

نتیجه گیری

به طور کلی، براساس ۵ خصیصه از خصیصه‌های موجود در سیاهه واری - شامل خصیصه‌های کلی، خصیصه‌های جستجو، خصیصه‌های بازیابی، خصیصه‌های نمایش و خصیصه‌های کاربرپسندی - میزبانهای داخلی کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران با کسب ۲۷ و ۲۲/۲۵ امتیاز و میزبانهای خارجی Proquest، Emerald، Ebsco و Elsevier به ترتیب با کسب ۳۶/۵، ۳۶، ۳۰/۷۵ و ۲۸/۲۵ امتیاز، بیشترین تعداد را دارا هستند. در میزبانهای داخلی، در معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی و جستجو و نمایش، کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی امتیاز بیشتری نسبت به پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران دارد، اما در معیارهای مربوط به سایر خصیصه‌ها هر دو میزبان امتیاز یکسانی دارند. در میزبانهای خارجی در معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی Ebsco و Proquest بیشترین امتیاز را کسب کردند. در معیارهای مربوط به خصیصه‌های بازیابی Proquest، در معیارهای مربوط به خصیصه‌های بازیابی Emerald و در معیارهای مربوط به سایر خصیصه‌ها سه میزبان Ebsco، Elsevier و Emerald با کسب امتیاز برابر نسبت به Proquest، امتیاز بیشتری به دست آورده‌اند.

بدین ترتیب، آنچه در نتیجه ارزیابی و مقایسه معیارهای به کار رفته در رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی به دست آمد، مبنی این مطلب است که تفاوت بارز میان رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی، بیشتر به معیارهای مطرح شده در قسمت خصیصه‌های جستجو و بازیابی مربوط می‌باشد و از نظر دارا بودن معیارهای مربوط به خصیصه‌های کلی، نمایش و کاربرپسندی، رابط کاربر میزبانهای داخلی و خارجی تقریباً در یک سطح قرار گرفته‌اند.

از نظر میزان انطباق خصیصه‌های موجود در رابط کاربر میزبانهای داخلی با معیارهای مطرح شده در سیاهه واری در میزبانهای داخلی کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی با کسب امتیاز کلی ۲۷، به میزان ۶۵٪ و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران با کسب امتیاز کلی ۲۲/۲۵، به میزان ۵۴٪ با معیارهای مطرح شده در سیاهه واری

_____ بررسی و مقایسه رابط کاربر دو میزبان داخلی کتابخانه ... / ۱۳۳

همخوانی دارند و در میزبانهای خارجی، Ebsco با کسب امتیاز کلی ۳۶/۵ به میزان ۸۹٪، Proquest با کسب امتیاز کلی ۳۶ به میزان ۸۷٪، Emerald با کسب امتیاز کلی ۳۰/۷۵ به میزان ۷۵٪ و Elsevier با کسب امتیاز کلی ۲۸/۲۵ به میزان ۶۸٪ با معیارهای مطرح شده در سیاهه واری همخوانی دارند.

در شرایط کنونی که دسترسی به اطلاعات برای پژوهشگران بسیار حیاتی تلقی می‌شود، فراهم کردن امکان دسترسی سریع و آسان به اطلاعات، از ضروریات است. در طراحی عوامل و عناصر مربوط به رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی علاوه بر در نظر گرفتن اهداف میزبان و شناخت مخاطبان، توجه به معیارهای کاربردپذیری رابط برای کاربر نهایی بسیار مهم تلقی می‌شود. چنانچه در زمان طراحی رابط کاربر به همه معیارهای لازم توجه خاص مبذول شود، دسترسی کاربر نهایی به محتوا، به طور مؤثر تضمین خواهد شد. از آنجا که در تهیه سیاهه واری پژوهش حاضر علاوه بر استفاده از تجربیات به دست آمده، سعی شده از تمام مطالعات و تحقیقات پیشین استفاده شود و سیاهه های واری موجود در این پژوهشها مدنظر قرار گیرد، می‌توان سیاهه واری جامع حاضر را به عنوان یک مدل جهت طراحی رابط کاربر میزبانها پیشنهاد کرد. میزبانها در صورت طراحی رابط کاربر خود می‌توانند معیارها و ویژگیهای به کار رفته در این سیاهه را به عنوان الگویی در ارزیابی رابط کاربر پایگاههای اطلاعاتی خود به کار گیرند.

منابع

- دهقانی، لیلا (۱۳۸۴). بررسی و مقایسه نسخه‌های رایگان *Pubmed* و *Infotrieve* با نسخه‌های تجاری *Ebsco* و *Firstsearch* پایگاه اطلاعاتی مدلاین. پایان نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه شیراز.
- Blessinger, Kelly and Maureen Olle (2003). "Comparison of three primary aggregator databases". *Serials Librarian*, 45(1): 53-58.

- Brennan, Patricia B. M. (1999). "What does electronic full-text really mean? A comparison of database vendors and what they deliver". *Reference Services Review*, 27(2): 113-120.
- Diercks, T. (2003). "Database Evaluation Report: Expanded AcademicASAPvsAcademicSearchPremier". [Online]. <http://libweb/hawaii.edu/uhmlib/news/surveys/eai_asap.htm> [25MAY 2005]
- Ladner, Betty and Barbara Tierney (2002). "CINHAL on the web: EBSCO, OVID and Silver Platter". *Charleston Advisor*, 3(4): 5-11.
- Othman, Rosalina and Nor Sahlawaty Halim (2004). "Retrieval Features for Online Databases: Common, Unique, and expected". *Online Information Review*, 28(3): 200-210.
- Sabin-Kidiss, Luisa (2001). "Assessing the functionality of web-based versions of traditional search engines". *Online*, 25(2): 18-24.
- Salisbury, Lutishoor and Usha Gupta (2004). "A comparison review of Inspec on Ebscohost, Engineering Village (EV2), and Institute for Scientific Information (ISI)". *Charleston Advisor*, 6(1):5-11.
- Shiri, A.A., Revie, C and G. Chowdhury (2002). "Thesaurus Enhanced Search Interfaces". *Journal of Information Science*, 28(2): 111-122.
- Simpson, Carol (2001). "An embarrassment of riches: choosing an online periodical database". *Book Report*, 20(1): 50-52.
- Stewart, Ron, Narendra, Vivek and Axel Schmetzke (2004). "Accessibility and Usability of Online Library Databases". *Library Hi Tech*, 23(2):265-286.
- Tenopir, Carol; Baker, Gayle and William Rabinson (2003). "The art of conjuring e-content". *Library Journal*, 128(9): 38-47.